

Анализується сучасне становище спеціального освіти в Україні. В частині аналізується проблеми освіти умовно затриманих дітей. В статті приводяться концептуальні підходи до вибору дітей в спеціальні навчальні заклади. Детально розглядаються особливості психомоторного розвитку дітей з даною генетичною патологією.

В статті проводиться аналіз спеціальної літератури в області нейропсихології та нейрофізіології стосовно дітей з синдромом Дауна. Розроблені критерії вибору дітей з даною патологією в спеціальні навчальні заклади. Приводяться теоретичні та практичні основи індивідуалізованого освіти дітей молодшого шкільного віку з синдромом Дауна.

В статті позначено необхідність розробки індивідуалізованої системи освіти дітей з синдромом Дауна. Сформульовані основні напрями організації інклюзивного освіти дітей з даною генетичною патологією.

Ключові слова: діти з синдромом Дауна, морфологічна готовність, індивідуалізація освіти, психомоторний профіль дитини з генетичною патологією.

Savitcki A.M. Morphological bases education of children with Down syndrome.

The article deals with the problems of school education for children of primary school age with Down syndrome. The modern state of special education in Ukraine. In particular, analyzes the problem of training of mentally retarded children. In the article which lead to conceptual approach to the selection of children in special education. Are detailed features of psychomotor development children with this genetic disease.

The article analyzes the literature in the field of neuropsychological and neurophysiological regarding children with Down syndrome. The criteria of selection of children with this disorder in special education. theoretical and practical foundations of individualized teaching primary school children with Down syndrome.

The article indicated the need for a system of individualized education for children with Down syndrome. The basic directions of the organization of inclusive education of children with this genetic pathology.

Keywords: children with Down syndrome, morphological readiness, individual training, psychomotor profile of a child with a genetic pathology.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2013 р.

Статтю прийнято до друку 04.11.2013 р.

Рецензент: д.п.н., акад. Бондар В.І.

УДК 376.3.016-056.264:006.03

**НОВИЙ ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ
ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ:
ПРОБЛЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ**

Сак Т.В.

доктор психологічних наук, професор

Впровадження в практику навчання учнів з особливими освітніми потребами нового Державного стандарту початкової загальної освіти піднімає проблему його реалізації, вирішення якої лежить в площині оцінювання навчальних досягнень учнів.

Новий Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами ґрунтується на засадах особистісно орієнтованого і компетентісного підходів, які визначають результативну складову змісту початкової загальної освіти. Основою компетентісного підходу визначено життєву компетентність – здатність дитини з особливими освітніми потребами застосовувати на практиці знання, досвід, суспільні цінності, базові навички комунікації і соціально-побутової адаптації, набуті у процесі навчання та комплексної реабілітації [2].

Звернення до компетентісного підходу передбачає формування узагальнених способів дії, завдяки яким учень може орієнтуватися в навчальній діяльності – усвідомлювати її цільову спрямованість, ціннісно-смыслову та операційну сутність. Узагальнені способи дії охоплюють всі компоненти навчальної діяльності: мотиваційний (навчальні мотиви; мету, завдання); змістовий (предметні знання); операційний (навчальні дії та операції (орієнтування, перетворення матеріалу, контроль та оцінка))[5]. У навчанні різних предметів розглядають узагальнені навчальні дії, які трактуються як метапредметні навчальні дії. Під «метапредметними» чи «метапізнавальними» діями маються на увазі розумові дії учнів, спрямовані на аналіз й керування своєю пізнавальною діяльністю незалежно від способу виконання. До складу основних видів узагальнених способів дії віднесено: особистісні, пізнавальні, регулятивні (дії саморегуляції), комунікативні [6].

Цілеспрямоване формування узагальнених способів дії має здійснюватися із врахуванням загальних та специфічних закономірностей дизонтогенетичного розвитку при різних нозологіях, маючи на увазі нормативно-вікові особливості розвитку особистісної та пізнавальної сфер учня; також те, що процес навчання визначає

зміст та характеристики навчальної діяльності і тим самим окреслює зону найближчого розвитку узагальнених способів дій [5]. Оскільки похідними від Державного стандарту є Навчальні програми із галузевих знань, визначені види узагальнених способів дії мають бути введені у змістове наповнення конкретного предмета, а їх формування має бути включене у корекційно-розвивальну роботу. Важливо те, що вони мають розглядатися з позиції навчальних досягнень, відтак бути предметом оцінювання.

В полі вище окресленого розглянемо особливості формування та оцінювання узагальнених особистісних способів дій. Однією із закономірностей психічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами визначено труднощі їх трудової і соціальної адаптації, взаємодії та взаємостосунків із соціальним середовищем (Л. Виготський, Т. Власова, Ж. Шиф та ін.). Окреслені особливості визначають траєкторію корекційного розвитку узагальнених особистісних способів дій, що охоплюють вміння:

- продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі і команді, виконувати різні ролі й функції в колективі, проявляти ініціативу, підтримувати і керувати власними взаєминами з іншими;
- спільно визначати цілі діяльності, планувати, розробляти стратегії індивідуальних і колективних дій.

Окрім того, узагальнені особистісні способи дії ґрунтуються на готовності до життєвого і особистісного самовизначення, знанні моральних норм, умінні виділяти моральний аспект поведінки і співвідносити власні поступки і дії з усталеними етичними принципами [6].

У навчальній діяльності з позиції особистісно орієнтованого навчання виділяють узагальнені особистісні способи дії – це дії смислоутворення, тобто вміння учня встановлювати зв'язок між метою навчальної діяльності та її мотивом, інакше кажучи між результатом – продуктом учіння, який спонукає до діяльності, тим заради чого вона здійснюється [1]. Отже, учень має навчитися усвідомлено ставити запитання – для чого потрібно навчатися і який смисл у цьому? – і вміти на нього відповідати. Також дії морально-етичного оцінювання знань, які учень засвоює, керуючись соціальними і особистісними цінностями.

В поточному освітньому процесі має відслідковуватися розвиток окремих особистісних способів дії та їх динаміка впродовж визначеного терміну навчання (семестр, навчальний рік), це:

- дотримання норм і правил поведінки усталеної в класі на уроці й поза урочний час; в освітньому закладі;
- ставлення до навчання, старанність і відповідальність за його результати;
- ціннісно-сміслові установки школяра, що формуються засобами різних предметів в межах системи початкової загальної освіти.

Загалом визначені окремі особистісні дії розглядаються підґрунтям формування узагальнених особистісних способів дії, які мають бути сформовані у школярів з особливими освітніми потребами на кінець шкільного навчання. Їх можна згрупувати у вигляді трьох основних блоків:

- сформованість ціннісно-сміслових установок і моральних норм, досвід соціальних і міжособистісних стосунків, правосвідомості;
- готовність до переходу до самоосвіти на основі навчально-пізнавальної мотивації, в тому числі готовність до вибору спрямованості профільної освіти;
- сформованість основ громадянської ідентичності особистості.

Формування узагальнених особистісних способів дії забезпечується під час реалізації усіх компонентів освітнього процесу, в тому числі й в позаурочній діяльності, які реалізує сім'я і школа.

Досягнення особистісних результатів формування узагальнених особистісних способів дій не виносяться на підсумкову оцінку школярів, однак вони потребують поточної фіксації. Для цього оптимальним є буде звернення до технології портфоліо, яке вчитель застосовує для школяра з особливими освітніми потребами, і може використовуватися при будь-яких формах навчання – у спеціальній школі, в інтегрованому чи інклюзивному класі. Так, у розділі портфоліо „Соціальна компетентність учня” вчитель вміщує дані про реалізацію завдань з формування поведінки за визначений період. Наприклад, випадки у яких дитина самостійно проявляє ініціативу для встановлення позитивних соціальних контактах з іншими дітьми на перерві; відмічає особливості співпраці учня з однокласниками на уроці, у позаурочний час; особливості спілкування з однолітками, дорослими. При цьому важливо відмічати чинники, які призводять до труднощів соціалізації (особливості поведінки, комунікативної діяльності), а також позитивні сторони цього процесу. Вагомими будуть показники самооцінки учня; результати суспільної діяльності дитини оцінені самою дитиною, однокласниками, вчителем. Такі дані дають можливість прослідкувати динаміку розвитку самооцінки учня протягом визначеного часу (наприклад за півроку). У розділі портфоліо «Суспільна робота учня» вчитель фіксує доручення, які дитина виконує в класі, у школі, якість їх виконання; участь у суспільно-корисній праці, подяки за виконане тощо. Ці дані вагомими для реалізації довгострокової мети, пов'язаної з успішною соціалізацією учня – готовності до вибору профільної освіти.

Очевидно, що досягнення особистісних результатів, які включають формування узагальненого

особистісного способу дії, є предметом оцінки ефективності навчально-виховного процесу конкретного класу, освітнього закладу і освітньої системи навчання учнів з особливими освітніми потребами загалом. Як свідчить зарубіжний досвід, оцінка таких результатів освітньої діяльності має здійснюватися в процесі не персоніфікованих моніторингових досліджень, а на основі централізовано розробленого інструментарію. Для такої оцінки мають залучатися спеціалісти, які не працюють в конкретному освітньому закладі і які володіють необхідною компетентністю в сфері психологічної діагностики при дизонтогенетичному розвитку.

Звернемося до дизонтогенетичних порушень, пов'язаних з пізнавальною сферою, які в загальних рисах характеризуються: обмеженням знань про навколишній світ, зниженою здатністю орієнтуватися в соціумі, утрудненнями при розв'язанні практичних та інтелектуальних завдань і ситуацій, труднощами в навчанні. Все це залежить від природи відхилень в розвитку і ступеня їх прояву, однак психологічний зміст відхилень може бути пов'язаний з низкою чинників. Це знижена здатність до приймання і переробки інформації, зумовлена недосконалістю різних аналізаторних систем (В.І.Лубовський); низька спроможність до збереження і використання інформації (особливості запам'ятовування, нестійкість слідів, привнесення, спотворення матеріалу, що сприймається); уповільненість темпу розвитку мислення, зокрема процесів узагальнення і абстрагування. Усе це призводить до збільшення терміну необхідного для формування уявлень про навколишню дійсність і закріплення життєвого досвіду, низки труднощів у навчальній діяльності.

В дизонтогенетичному розвитку чільне місце відводиться порушенням саморегуляції, які можуть виникати внаслідок недостатності і специфічної особливості словесного опосередкування (В.Лубовський), а також бути наслідком органічних вражень регуляційних зон кори головного мозку. Наслідками порушення саморегуляції є недостатність регулюючих процесів, які забезпечують ініціювання, програмування, контроль діяльності. В навчальній діяльності це виявляється специфічною поведінкою дітей: неорганізованістю, імпульсивністю, невмінням контролювати свої дії під час виконання навчальних завдань. Впродовж тривалого часу саморегуляція учнів характеризується недостатньою цілеспрямованістю діяльності, значними порушеннями дії контролю, несформованим умінням застосовувати оптимальні способи організації контролю.

Формування узагальнених способів дії, перебіг яких залежить від розвитку пізнавальних процесів, саморегуляції, відбувається під час опанування програмовим матеріалом. Для цього у навчальних програмах спеціальної школи мають бути вміщені корекційно-розвивальні завдання, що конкретизуються напрямками корекційно-розвивальної роботи, яку слід здійснювати на матеріалі теми, що вивчається, при цьому мають органічно поєднуватися корекційно-розвивальної змістової лінії зі змістово-методичними лініями навчального матеріалу. Таким чином, корекційне формування узагальнених пізнавальних дій під час вивчення програмового матеріалу має ґрунтуватися на розвитку дії сприйняття (при різних аналізаторних системах); пам'яті (різної модальності), мислительних дій та операцій (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, конкретизації). В кінцевому результаті мають бути сформовані універсальні логічні дії – це аналіз об'єкта з метою виділення ознак (суттєвих, несуттєвих); синтез як складання цілого з частин, в тому числі самостійне добудовування, доповнення компонентів, яких не вистачає; добір основи і критеріїв для порівняння, серіації, класифікації об'єктів; підведення під поняття, встановлення наслідків; встановлення причинно-наслідкових зв'язків, побудова логічного ланцюжка міркувань.

Як зазначалося, до складу узагальнених пізнавальних дій входять такі, що забезпечують організацію учнем власної діяльності – регуляційні узагальнені дії. До них можна віднести:

- планування – визначення послідовності проміжних цілей з врахуванням кінцевого результату; складання плану і послідовності дій;
- прогнозування передбачення результату та рівня його опанування, його часових характеристик;
- контроль у вигляді порівняння способу дії і його результату із заданим еталоном з метою виявлення відхилень і відмінностей від еталону;
- корекція – внесення необхідних доповнень і корекцій в план і спосіб дії у випадку розходження еталону, реальної дії та його продукту;
- оцінка – виділення й усвідомлення учнями того, що вже опановано і що ще потрібно засвоїти, усвідомлення якості і рівня засвоєння.

Врешті, елементи вольової саморегуляції як здатності до мобілізації сил і енергії, до вольового зусилля (до вибору в ситуації мотиваційного конфлікту), до подолання перешкод.

До загальних закономірностей дизонтогенетичного розвитку відносять порушення комунікативної діяльності, що може проявлятися особливостями її структури, функцій і засобів. Водночас комунікативні дії забезпечують соціальну компетентність та врахування позиції інших людей, партнера по спілкуванню та діяльності, вміння слухати і вступати в діалог, брати участь в колективному обговоренні проблеми, вміння інтегруватися в групу однолітків і налагоджувати продуктивну взаємодію з ровесниками і дорослими.

Тому з перших днів перебування у школі в дитини з особливими освітніми потребами мають

формуватися дії, які є підґрунтям узагальнених комунікативних дій. Це вміння включитися в співробітництво з учителем і ровесниками, а в перспективі бути спроможним до планування навчального співробітництва з учителем і однокласниками (визначати мету, функції учасників, способи взаємодії), має формуватися вміння та ініціативна співпраця для пошуку і добору інформації, спочатку під керівництвом учителя, потім самостійно. Дуже важливо розвивати вміння керувати власною поведінкою (контроль, корекція, оцінка власної дії) та вміння адекватно оцінювати дії партнера, а також формувати вміння безконфліктного розв'язання різних проблем, вміння приймати рішення і визначати шляхи його реалізації.

У навчальному процесі обов'язковим об'єктом оцінювання мають стати дії пізнавальної спрямованості, тобто загальнонавчальні дії та спеціальні-предметні дії, останні визначаються змістом конкретної навчальної дисципліни.

Особливістю загальнонавчальних дій в учнів з особливими освітніми потребами є те, що їх опанування відбувається в процесі цілеспрямованого корекційного розвитку психічної сфери: пізнавальних процесів, комунікативної діяльності, особистості, під час засвоєння програмового матеріалу з різних галузей знань.

До загальнонавчальних дій, які мають опанувати школярі з особливими освітніми потребами можна віднести: пошук і виділення необхідної інформації, в тому числі і за допомогою комп'ютерних засобів (за допомогою вчителя, самостійно); уміння структурувати знання (пов'язане з корекцією і розвитком уміння засвоювати інформації структуруючи її в організовану систему з чітким протиставленням складових, їх послідовності, врахуванням просторово-часової організації, впорядкованості); опанування вмінням усвідомлено і довільно будувати мовленнєве висловлювання в усній і письмовій формі; вибирати найбільш ефективні способи розв'язання задач в залежності від конкретних умов; контроль та оцінка процесу і результатів діяльності; здобування необхідної інформації із прослуханих текстів різних жанрів; визначення основної і другорядної інформації; вміння орієнтуватися і сприймати тексти різних стилів; розуміння й адекватна оцінка мовлення засобів масової інформації.

Як зазначалося узагальнені способи дії охоплюють всі компоненти навчальної діяльності: мотиваційний, змістовий, операційний, саме в складі цих компонентів вони стають об'єктом оцінювання яке здійснюється встановленням рівня їх сформованості порівняно з вимогами чинних Навчальних програм.

Таким чином, особливістю нового Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами визначено особистісно орієнтований і компетентнісний підходи, психологічні умови реалізації яких пов'язані із формуванням узагальнених способів дії: особистісних, пізнавальних, регуляційних, комунікативних.

Особливості формування узагальнених способів дій пов'язані із проявами загальних і специфічних закономірностей дизонтогенетичного розвитку конкретної нозології; їх змістове наповнення відображається у структурі Навчальних програм галузевих предметів, вони виступають основним предметом корекційно-розвивального впливу, розглядаються вагомими навчальними досягненнями і підлягають оцінюванню.

Подальше вивчення представленої проблеми полягатиме у розробленні психолого-педагогічних механізмів реалізації узагальнених способів дії у змісті Навчальних програм та навчально-дидактичного забезпечення для школярів з особливими освітніми потребами.

Література

1. **Давыдов В.В.** Проблемы развивающего обучения: Опыт теоретического и экспериментального психологического исследования. – М.: Педагогика, 1986. – 240 с.
2. **Державний стандарт початкової загальної освіти** / Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462.
3. **Матюшкин А.М., Никифоров Г.С.** Теоретические вопросы самоконтроля. // Психол. Журнал. Т.6.- 1985. - №5. - С. 19 – 31.
4. **Лубовский В.И.** Развитие словесной регуляции действий у детей. – М., 1978.
5. **Сак Т.В.** Психолого-педагогичні основи управління учбовою діяльністю учнів із затримкою психічного розвитку у школі інтенсивної педагогічної корекції. / К.: Актуальна освіта, 2005. – 246 с.
6. **Хуторской А.В.** Современная дидактика. Учебное пособие. 2-е издание, переработанное / А.В. Хуторской. — М.: Высшая школа, 2007. — С.554-561. <http://khutorskoy.ru/books/2007/sov-did/index.htm>.

References

1. **Davydov V V.** Problemy razvvyvayushchego obucheniya: Opyt teoreicheskoro i eksperimentalnogo psikhologicheskogo issledovaniya [Problems of Development Training: Experience the oretical and experimental psychological research]. Moskva: Pedagogika, 1986, 240 p.
2. **Derzhavnyy standart pochatkovoyi zagalnoyi osvity.** Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 20 kvitnya, 2011, Issue 462.
3. **Matyushkin A.M., Nikiforov G.S.** Teoreticheskie voprosy Samokontrolya, Psikhol. ZHurna, 1985, vol.6, Issue 5, pp. 19 – 31.
4. **Lubovskiy V.I.** Razvitie slovesnoy regulatsii deystviy u detey [The development of verbal action regulation in children]. Moskva, 1978.
5. **Sak T.V.** Psikhologo-pedagogichni osnovy upravlinnya uchbovoyu diyalnistyu uchniv iz zatrymkooyu psykhihnohorozvytku u shkoli intensyvnoyi pedagogichnoyi korektsiyi [Psycho-educational foundations of learning activity students with mental retardation in school intensive pedagogical correction], Kyiv: Aktualna osvita, 2005, 246 p.
6. **Hutorskoy A.V.** Sovremennaya didaktika [modern Curriculum]. Uchebnoe posobie, 2-e izdanie, pererabotannoe, Moskva: Vysshaya shkola, 2007, pp 554p.-561. <http://khutorskoy.ru/books/2007/sov-did/index.htm>

Сак Т.В. Новий державний стандарт початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами: проблема оцінювання навчальних досягнень.

В статті представлено особливості нового Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, який ґрунтується на особистісно орієнтованому і компетентнісному підходах; визначено психологічні умови, пов'язані із формуванням узагальнених способів дії: особистісних, пізнавальних, регуляційних, комунікативних.

Розкрито особливості формування узагальнених способів дій, пов'язаних із проявами загальних і специфічних закономірностей дизонтогенетичного розвитку; описано особливості їх змістового втілення у структурі Навчальних програм, і як основного предмета розвивального впливу, що розглядаються вагомими навчальними досягненнями і підлягають оцінюванню.

Окреслено подальший напрямок дослідження проблеми, що полягатиме у розробленні психолого-педагогічних механізмів реалізації узагальнених способів дії у змісті Навчальних програм та навчально-дидактичного забезпечення для школярів з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: особистісно орієнтований та компетентісний підходи, узагальнений спосіб дії, особистісні, пізнавальні, регулятивні, комунікативні узагальнені способи дії, навчальні досягнення.

Сак Т.В. Новый Государственный стандарт начального общего образования для детей с особенностями в развитии: проблема оценивания учебных достижений.

В статье рассматриваются особенности Государственного стандарта начального общего образования для детей с особенностями в развитии, разработанный на личностно ориентированном и компетентностном подходах; выделены психологические условия, связанные с формированием обобщенных способов действия: личностных, познавательных, регулятивных, коммуникативных.

Представлены особенности формирования обобщенных способов действия (связанных с проявлениями общих и специфических закономерностей дизонтогенетического развития); описаны особенности их введения в структуру Учебных программ, их рассмотрение с позиции основного предмета развивающего воздействия, и как весомых учебных достижений подлежащих оцениванию.

Определено дальнейшее направление изучения проблемы, которое предполагает разработку психолого-педагогических механизмов реализации обобщенных способов действия в содержании учебно-дидактического обеспечения учеников с особенностями в развитии.

Ключевые слова: личностно ориентированный и компетентностный подходы, обобщенный способ действия, личностные, познавательные, регулятивные, коммуникативные обобщенные способы действий, учебные достижения.

Sac T.V. A new state standard primary education for children with special needs : the problem of evaluation of educational achievements.

The article discusses the features of the State standard primary education for children with special needs , developed on student -oriented and Competence approach , marked psychological conditions associated with the formation of generalized methods of action : personal , educational , regulatory , communication .

The features of formation of generalized methods of action (associated with the manifestations of the general and specific patterns of dizontogeneticheskie) described the features of their introduction into the structure of the curriculum , their analysis with the position of the main subject of developmental effects , and how weighty subject to evaluation of educational achievements .

Defined the future direction of the problem, which involves the development of psycho-pedagogical mechanisms for the implementation of the generalized modes of action in the content of teaching and didactic support students with disabilities .

Keywords: personality oriented and kompetentisniy approaches, generalized method of action, personality, cognitive, regulativni, communicative generalized methods of action, educational achievements.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2013 р.

Статтю прийнято до друку 25.10.2013 р.

УДК 376.352.29

ВИМОГИ ДО КОМУНІКАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПЕДАГОГА В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗІ ЗНИЖЕНИМ ЗОРОМ

Семенішена Т.О.

кандидат педагогічних наук, доцент

На сучасному етапі розвитку української корекційної педагогіки, де провідною ідеєю є удосконалення умов інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами, набуває великого значення питання готовності дітей до навчання в школі, що забезпечить їм сприятливі умови у новому для них виді діяльності – навчанні.

Вивченням готовності до навчання в школі дітей з різноманітними сенсорними порушеннями займалися Б.Д. Корсунська, В.І. Лубовський, Є.Ф. Соботович, В.В. Тарасун, Р.Д. Тригер, Г.М. Чефранова, Н.О. Ципіна, М.К. Шеремет та ін. Цю проблему неодноразово піднімали багато тифлопедагогів та тифлопсихологів